Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Digitālā pārkārtošanās Eiropas Vidusjūras reģionā"

(pašiniciatīvas atzinums)

(2023/C 100/10)

Ziņotāja: ***Dolores SAMMUT BONNICI***

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Ārējo attiecību specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	16.11.2022.
Pieņemts plenārsesijā	14.12.2022.
Plenārsesija Nr.	574
Balsojuma rezultāts	
(par/pret/atturas)	181/0/3

1. **Secinājumi**

1.1. Digitālā pārkārtošanās ievieš radikālas pārmaiņas visos dzīves aspektos, būtiski palielinot efektivitāti un ļaujot lietotājiem dzīvot pilnvērtīgāku dzīvi. Tā tiek uzskatīta par vienu no noturības pīlāriem laikposmā pēc Covid-19, un kopš pandēmijas sākuma tā ir eksponenciāli paātrinājusies, it īpaši ar ES pasākumiem digitālajā jomā, kuri Covid-19 seku mazināšanas stratēģijā ir izrādījušies efektīvi.

1.2. Digitalizācijas priekšrocības ir labi zināmas noteiktās nozarēs, piemēram, e-izglītībā, e-veselībā, e-pārvaldē, lauksaimnieciskajā uzņēmējdarbībā, e-tiesiskuma jomā un e-banku pakalpojumu nozarē. Daudzas Vidusjūras reģiona valdības veicina šīs nozares, taču centieni visā reģionā nav viendabīgi un var radīt vēl lielāku digitālo plaisu starp valstīm. Tāpēc ir ļoti svarīgi nodrošināt infrastruktūru šo tehnoloģiju atbalstam.

1.3. Digitālā plaisa pieejamības un lietošanas ziņā pastāv ne tikai dažādu Vidusjūras reģiona valstu starpā, bet arī reģiona valstu iekšienē, un sliktākā situācijā ir lauku un tālākie reģioni, kā arī neoficiālā darbā nodarbinātas personas, sievietes un vecāka gadagājuma iedzīvotāji. Tāpēc, lai pašreizējo nevienlīdzību nepalielinātu vēl vairāk, ļoti liela nozīme ir digitālās plaisas mazināšanas centieniem gan reģionālā, gan arī vietējā līmenī.

1.4. Digitālā savienojamība kļūst par ikviena cilvēka tiesībām. ANO ģenerālsekretāra "Ceļvedī par digitālo sadarbību" jau ir izstrādāts mērķrādītāju kopums 2030. gadam. Savukārt "tiesības būt bezsaistē" ir daudz apspriests jautājums un realitāte vairākās Eiropas valstīs.

1.5. Digitālās prasmes ir svarīgas, tāpēc, ņemot vērā ļoti augsto jauniešu bezdarba līmeni, tās būtu jāintegrē reģiona jauniešiem paredzētās mācību programmās. Efektīva darba tirgus politika reģionā jāvērš uz to, lai jaunieši kļūtu ne tikai par tehnoloģiju lietotājiem, bet arī tehnoloģiju radītājiem. Gan darba ņēmējiem, gan uzņēmējiem šajā jomā paveras ļoti daudzsološas karjeras izredzes.

1.6. Ir vajadzīgs stabils tiesiskais regulējums, lai aizsargātu lietotājus no apdraudējumiem digitālajā vidē, piemēram, kiberuzbrukumiem, un lai nodrošinātu, ka datu aizsardzības mehānismos tiek ievērotas cilvēktiesības uz privātumu digitālajā vidē. Starptautiskās Telesakaru savienības (*ITU*) izstrādātais kiberdrošības indekss mēra valstu apņemšanos nodrošināt kiberdrošību pasaules līmenī. Šis indekss kopumā liecina, ka Vidusjūras reģiona ziemeļos drošības līmenis ir augstāks, savukārt Vidusjūras reģiona dienvidu valstīs visaugstākais sniegums ir Ēģiptei.

1.7. Tāpat regulējums ir nepieciešams, lai nodrošinātu taisnīgu un konkurētspējīgu digitālo tirgu, ņemot vērā digitālo gigantu darbību. Vidusjūras reģiona ziemeļu un dienvidu valstu digitālajā tiesiskajā regulējumā pastāv ievērojamas atšķirības. Jāuzsver, ka nav neatkarīgas iestādes, kas būtu atbildīga par digitālās pārkārtošanās veicināšanu Vidusjūras reģiona dienvidos.

1.8. EESK viennozīmīgi uzsver, ka visās Vidusjūras reģiona valstīs ir vērienīgi jāīsteno ANO cilvēktiesību konvencijas un SDO pamatkonvencijas, lai digitālā pārkārtošanās patiešām varētu veicināt sekmīgu ekoloģisko, ekonomisko un sociālo attīstību.

2. **Ievads**

2.1. Digitālā pārkārtošanās ietekmē visus mūsu dzīves aspektus – no patēriņa līdz darbam un ražošanai. Pēdējo dažu gadu laikā, reaģējot uz Covid-19 globālo pandēmiju, šī pārkārtošanās ir norisinājusies vēl nepieredzētā ātrumā. Tā kā digitalizācija abos Vidusjūras krastos tiek uzskatīta par vienu no galvenajiem atveseļošanas pīlāriem, cilvēki digitālos rīkus pārņem ātrāk nekā jebkad agrāk. Tāldarbs un attālinātais darbs kļūst par realitāti, un vēl nepieredzētā ātrumā attīstās e-komercija un platformu ekonomika, kompensējot pandēmijas izraisīto uzņēmējdarbības apturēšanu. Taču šī straujā pārkārtošanās var kļūt par vēl vienu nevienlīdzības padziļināšanās iemeslu, jo ar digitālo atstumtību saskaras pašas neaizsargātākās iedzīvotāju grupas, kuras pandēmija ietekmējusi vissmagāk.

2.2. Šā dokumenta galvenie mērķi ir:

— novērtēt Eiropas un Vidusjūras reģionā notiekošās digitālās pārkārtošanās, īstenoto programmu un panāktā progresa pašreizējo stāvokli,

— norādīt uz digitalizācijas radītajiem potenciālajiem ieguvumiem un it īpaši jaunajām iespējām MVU, kas paveras ar e-izglītību, e-pārvaldību, e-veselību un banku digitālajiem pakalpojumiem,

— apzināt šķēršļus digitalizācijai, it īpaši galvenos šķēršļus, kas saistīti ar digitālo infrastruktūru un piekļuvi, digitālo plaisu gan valsts iekšienē (lauku/pilsētu, sieviešu/vīriešu, jauniešu/vecāka gadagājuma cilvēku starpā), gan arī starp valstīm (ziemeļi/dienvidi), un būtisku digitālo prasmju un digitālās pratības trūkumu. Tādējādi digitālā pārkārtošanās var palielināt nevienlīdzību valstī, kā arī radīt reģiona valstu attīstības tendenču atšķirības,

— uzsvērt ar digitalizāciju saistītos riskus, sākot ar riskiem, kas saistīti ar kiberdrošību, digitālo suverenitāti, datu aizsardzību, digitālo pirātismu un beidzot ar pilsoniskās brīvības apdraudējumiem.

3. **Konteksts**

3.1. Patlaban mēs dzīvojam straujas digitalizācijas laikmetā, un digitālie rīki ir klātesoši visos mūsu dzīves aspektos, tostarp veselības, nodarbinātības, pārvaldības, izglītības un uzņēmējdarbības jomā. Digitālajām prasmēm ir būtiska nozīme jaunajā darba pasaulē, lai nodrošinātu darba iespējas, un tās tiek atalgotas ar augstākiem ienākumiem. Digitālo ekonomiku veido *IT/ITK pamatnozares*, piemēram, aparatūras ražošana, programmatūra un IT konsultācijas, informācijas pakalpojumi un telekomunikācijas, *šauras darbības jomas digitālā ekonomika*, tostarp digitālie pakalpojumi un platformu ekonomika, un *plašas darbības jomas digitālā ekonomika*, tostarp digitālās uzņēmējdarbības uzņēmumi, e-komercija, ceturtās paaudzes rūpniecība, precīzā lauksaimniecība un algoritmiskā ekonomika, un digitālajā ekonomikā nozīmīga loma ir dalīšanās ekonomikai un gadījumdarbu ekonomikai ([1]).

3.2. Digitalizācijas pieaugums bija vērojams jau pirms Covid-19 pandēmijas, un būtiskas izmaiņas pēdējā laikā ir notikušas tādās digitālo tehnoloģiju jomās kā blokķēdes tehnoloģijas, datu analītika, mākslīgais intelekts (MI), 3D drukāšana, lietu internets, automatizācija un robotika, mākoņdatošana ([2]), kā arī izsekošana un attālinātas novērošanas sistēmas.

([1]) *Bukht, R.* un *Heeks, R.*, "*Defining, conceptualising and measuring the digital economy*" (Digitālās ekonomikas definēšana, konceptualizācija un novērtēšana), *Development Informatics Working Papers*, Nr. 68, 2017.

([2]) *UNCTAD*, 2019. gada ziņojums par digitālo ekonomiku.

3.3. Šī tendence strauji ieviest digitālos rīkus un tehnoloģijas tiek dēvēta par ceturto rūpniecības revolūciju, kam piemīt izcils potenciāls palielināt globālos ienākumus un uzlabot dzīves kvalitāti.

3.4. Turklāt, tā kā vairāk nekā 30 % iedzīvotāju visā pasaulē izmanto sociālo mediju platformas, digitalizāciju var uzskatīt par abpusgriezīgu zobenu, kas var gan veicināt sociālo kohēziju un tuvināt cilvēkus ar atšķirīgu kultūras mantojumu, gan arī kalpot kā instruments ekstrēmu ideju, ideoloģiju un viltus ziņu izplatīšanai.

3.5. Individuālu interneta lietotāju skaits pēdējās desmitgadēs un reģionā ir palielinājies, 2020. gadā sasniedzot 93,2 % Spānijas iedzīvotāju vidū, 90,8 % Kiprā, 90,1 % Izraēlā, 86,9 % Maltā, 86,6 % Slovēnijā, 84,1 % Marokā, 77,7 % Turcijā, 77,6 % Melnkalnē un 71,9 % Ēģiptē. Zemākais rādītājs reģionā ir Alžīrijā – 2018. gadā internetu lietoja 49 % iedzīvotāju (jaunākie pieejamie dati, *The World Telecommunication (ITU)/ICT Indicators* datubāze). Jau šie rādītāji vien liecina par reģionālo nevienlīdzību digitālās piekļuves jomā. Jāatzīmē, ka valsts līmenī lauku un tālākajos apvidos ir daudz zemāks savienojamības līmenis.

3.6. Vidusjūras reģiona ES dalībvalstis ir apstiprinājušas digitālo pārkārtošanos un paplašinājušas savas virtuālās rīcībpolitikas, tostarp digitālo vienoto tirgu ([3]) un programmu "Digitālā Eiropa" ([4]). Eiropas Komisija 2021. gada martā publicēja paziņojumu par Eiropas digitālo desmitgadi, izklāstot digitālos mērķus 2030. gadam un redzējumu par Eiropas digitālo pārveidi ([5]). Viens no digitālās desmitgades instrumentiem ir Digitālās attīstības centrs (*Digital for Development (D4D) Hub*) ([6]), kas darbību sāka 2020. gada decembrī ar mērķi saskaņot un koordinēt digitālās iniciatīvas dalībvalstīs ([7]). Turklāt digitalizācija ir viens no galvenajiem pīlāriem jaunajā programmā Vidusjūras reģionam, ko Eiropas Komisija ierosināja 2021. gada februārī. Konkrētāk, "[j]aunās programmas mērķis ir zaļa, digitāla, noturīga un taisnīga atveseļošana saskaņā ar Ilgtspējīgas attīstības programmu 2030. gadam, Parīzes nolīgumu un Eiropas zaļo kursu" ([8]).

3.7. Covid-19 pandēmija ir ietekmējusi to, kā cilvēki strādā, un mudinājusi pāriet uz attālināto darbu. Lai arī tāldarbam ir vairāki trūkumi, tā priekšrocības sniedzas no mazāka svārstsatiksmē patērētā laika, mazākām emisijām un pozitīvas ietekmes uz vidi līdz labākam darba un privātās dzīves līdzsvaram, it īpaši bērnu vecākiem ([9]). Tāldarba spēja abos Vidusjūras krastos ir atšķirīga. Daudziem darba ņēmējiem dienvidos ir ierobežotāka tāldarba spēja, jo viņi nevar piekļūt vajadzīgajiem rīkiem vai arī strādā darbu, ko nevar paveikt attālināti. *Al Azzawi* (2021) ir izstrādājusi tāldarba spēju rādītāju Arābu valstīm, atklājot, ka reģionā pastāv būtiskas šādu tāldarba spēju atšķirības. Tas apstiprina, ka neaizsargātākajiem darba ņēmējiem nav spēju strādāt attālināti un tādējādi pandēmija viņus ir skārusi vissmagāk ([10]). Eiropas pieredze saistībā ar tāldarba plašu ieviešanu liecina, ka ir svarīgi pieņemt tiesisko regulējumu attiecībā uz "tiesībām būt bezsaistē", lai ievērotu robežas starp personisko un profesionālo dzīvi ([11]).

3.8. Digitalizācija ir veicinājusi platformu ekonomikas un gadījumdarbu ekonomikas pieaugumu. Lai gan platformu ekonomikā ir daudz iespēju, tā arī rada arvien lielākas bažas par darba apstākļiem un it īpaši par ierobežotu sociālo

([3]) Digitālā vienotā tirgus mērķis ir uzlabot savienojamības pieejamību, kvalitāti un drošību dalībvalstīs. Sk. šeit: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html.

([4]) Eiropas digitālo desmitgadi veido četri galvenie pīlāri, kas aptver prasmes, infrastruktūru, valdību un uzņēmumus; sk.: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/digital-europe-programme_lv.

([5]) https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_lv

([6]) Digitālās attīstības centrs (*D4D*).

([7]) *Langendorf, M.*, "*Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls*" (Digitālās programmas Eiropai piemērošana Vidusjūras reģiona partnervalstīs: iespējas un trūkumi), *IEMed. Mediterranean Yearbook,* 2021.

([8]) Eiropas Komisija "Atjaunota partnerība ar dienvidu kaimiņreģionu", 2021.

([9]) *Working from home: From invisibility to decent work* (Strādāt no mājām: no neredzamības uz pienācīgas kvalitātes nodarbinātību), SDO, 2021. gads, SDO, 2021.

([10]) *Al Azzawi, S.*, "*Lives Versus Livelihoods: Who Can Work from Home in MENA?*" (Dzīve vai izdzīvošana: kurš Tuvo Austrumu un Ziemeļāfrikas valstīs var strādāt attālināti), *ERF Working Paper,* Nr. 1471, 2021.

([11]) Eiropas Parlamentārās pētniecības centrs, "*The right to disconnect*" (Tiesības būt bezsaistē), PE 642.847, 2020. gada jūlijs.

nodrošinājumu, sadrumstalotu darba laiku un zemu ienākumu līmeni, kā arī grūtības nodrošināt kolektīvās tiesības ([12]). Šajā sakarā SDO Simtgades deklarācijā par nodarbinātības nākotni (2019) aicināts izstrādāt rīcībpolitiku un pasākumus, ar ko risināt problēmas un izmantot iespējas saistībā ar darba digitālo pārveidi, tostarp platformu darbu.

3.9. Digitālās pārkārtošanās straujā attīstība, it īpaši ekonomikā un darba dzīvē, protams, spēcīgi ietekmē visas sociāli kulturālās struktūras. Tādējādi Arābu pavasara laikā bija vērojams, ka digitālās komunikācijas rīki galvenokārt tika izmantoti sekmīgai pilsoniskās pretošanās organizēšanai un aktīvistu sadarbībai. Tomēr turpmākās norises parādīja, ka valstīs, kurās nav ilgtspējīgu demokrātisko struktūru, atkal ir pasliktinājusies situācija saistībā ar pamatbrīvību – tostarp tiesību uz vārda brīvību digitālajos plašsaziņas līdzekļos –, kā arī darba ņēmēju tiesību, tostarp tiesību uz biedrošanās brīvību, kas platformu un gadījumdarbu ekonomikā kļūst vēl svarīgākas, apspiešanu. Piemēram, neatkarīgas pilsoniskās sabiedrības organizācijas, tādas kā arodbiedrības, cilvēktiesību NVO un darba devēju organizācijas un to aktīvisti, tiek apspiesti tikai tāpēc, ka tie izmanto pamatbrīvības vai pauž atšķirīgu viedokli. Turklāt tiek atkārtoti bloķētas vietējo un starptautisko ziņu, kā arī neatkarīgu organizētas pilsoniskās sabiedrības organizāciju tīmekļa vietnes. Dažās Vidusjūras reģiona valstīs ANO cilvēktiesību konvencijas un SDO konvencijas bieži vien tiek īstenotas tikai formāli, nevis pēc būtības.

3.10. Digitalizācijai ir izšķiroša nozīme MVU attīstībā ([13]). Ieguvumi cita starpā ir zemākas izmaksas, laika un resursu ietaupījums un augstāka efektivitāte, kā arī piegādes ķēžu labāka integrācija un produktu diferenciācija ([14]). ESAO 2019. gada perspektīvas ziņojumā par MVU un uzņēmējdarbību ([15]) sniegts plašāks šādu ieguvumu izklāsts. Viens piemērs ir lielo datu analīze, kas kombinācijā ar sensoriem, lietotnēm, mākoņdatošanu un 3D drukāšanu ļauj panākt lielāku pielāgošanu.

3.11. Lai gan digitalizācija MVU sniedz daudzus ieguvumus, tie saskaras ar virkni šķēršļu, un viens no svarīgākajiem ir finansējuma nepieejamība ([16]). Otrais lielākais šķērslis ir digitālo prasmju, izglītības un apmācības nepieejamība, savukārt digitālo uzņēmējdarbības modeļu un tehnoloģiju ieviešanai ir vajadzīgi gan finanšu ieguldījumi, gan arī uzņēmuma iekšējās digitālās prasmes. Eiropas un Vidusjūras reģiona valstu ekonomistu asociācija (*EMEA*), pamatojoties uz Vidusjūras dienvidu reģiona MVU aptauju, ir izstrādājusi MVU digitālās sagatavotības indeksu. Gatavības digitālajai pārejai pakāpe ir atkarīga gan no infrastruktūras jaudas, telesakariem un valsts līmenī panāktā tehnoloģiskā progresa, gan arī no uzņēmumu spējām mikrolīmenī; lielāki uzņēmumi digitalizācijai ir labāk sagatavojušies, savukārt gados jaunāki uzņēmēji ir vairāk tendēti digitāli pārkārtoties ([17]).

3.12. Digitalizācijas negatīvā puse ir darbvietu zaudēšana dažu ekonomikas nozaru automatizācijas rezultātā. Pilsoniskajai sabiedrībai var būt nozīmīga loma, palīdzot darba ņēmējiem uzlabot prasmes, lai digitālo pārkārtošanos padarītu par taisnīgu pārkārtošanos un tā notiktu atbilstīgi ES rīcības plānam "nevienu neatstāt novārtā".

3.13. Lai popularizētu digitalizāciju un izstrādātu visefektīvākās rīcībpolitikas, ir ārkārtīgi svarīgi digitālo pārkārtošanos mērīt un uzraudzīt, izmantojot pamatotus un izmērāmus rādītājus. Eiropas Komisija kopš 2014. gada ir izstrādājusi Digitālās ekonomikas un sabiedrības indeksu (*DESI*) ([18]), kas rāda digitalizācijas jomā panākto progresu dalībvalstīs, kā arī pašreizējo digitālo plaisu ([19]). *DESI* var veidot pamatu atsauces uzraudzības sistēmai attiecībā uz tām Vidusjūras reģiona valstīm, kas nav ES dalībvalstis.

([12]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Labāki darba apstākļi spēcīgākas sociālās Eiropas izveidei. Digitalizācijas sniegto iespēju pilnīga izmantošana darba nākotnei"" (COM(2021) 761 final); Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par darba nosacījumu uzlabošanu platformu darbā (COM(2021) 762 final) (OV C 290, 29.7.2022., 95. lpp.).

([13]) EESK informatīvais ziņojums par tematu "Digitalizācijas un MVU stāvoklis Vidusjūras reģionā".

([14]) *Kergroach, S.*, "*Giving momentum to SME digitalization*" (Dot impulsu MVU digitalizācijai), *Journal of the International Council for Small Business*, 1. sējums, Nr. 1, 2020, 28.–31. lpp.

([15]) ESAO 2019. gada perspektīvas ziņojums par MVU un uzņēmējdarbību.

([16]) EESK informatīvais ziņojums "MVU un vidējas kapitalizācijas uzņēmumu piekļuve finansējumam 2014.–2020. gadā: iespējas un problēmas".

([17]) *Ayadi, R.* un *Forouheshfar, Y.*, "*MSMEs digitalization in the Mediterranean: A new digital preparedness index*" (Mikrouzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu digitalizācija Vidusjūras reģionā: jauns digitālās sagatavotības indekss), *EMANES darba dokuments*, 2022, tiks publicēts drīzumā.

([18]) https://digital-strategy.ec.europa.eu/lv/policies/desi

([19]) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_21_5481

4. **Vispārīgas piezīmes**

4.1. Digitālās pārkārtošanās dziļā ietekme ir jūtama gan sabiedrībā, gan ekonomikā. Lai arī saistībā ar vispārējas pieejamības nodrošināšanu un iedzīvotāju digitālo prasmju uzlabošanu Vidusjūras dienvidu reģions saskaras ar problēmām, šis reģions nav nekāds izņēmums virzībā uz aizvien ātrāku digitālo pārkārtošanos un labuma gūšanu no tās daudzās jomās.

4.2. Sociālās distancēšanās pasākumu dēļ ir attīstījusies *e-komercija*. Plaši ieviesusies iepirkšanās tiešsaistē, un e-komercijā pieaug gan uzņēmumu darījumi ar patērētājiem (*B2C*), gan arī darījumi starp uzņēmumiem (*B2B*). Āfrikas lielākā e-komercijas uzņēmuma *Jumia* izpilddirektors paziņoja par četrkārtīgu pārtikas preču pārdošanas apjoma pieaugumu, īpaši Tunisijā un Marokā, kur pārvietošanās ierobežojumu dēļ pārdošanas apjoms pieauga par 100 % ([20]).

4.3. Strauji uzplauka *e-izglītība*, jo Covid-19 dēļ tika slēgtas skolas. Valdības pat ieviesa vairākas e-mācību platformas, kā piemēru var minēt platformu *Darsak* Jordānijā. Dažas valstis, piemēram, Ēģipte, ir ieviesušas hibrīdsistēmu ([21]). Tiešsaistes platformu izmantošana kļūst par ieradumu pat konkrētu projektu īstenošanai, lai veidotu saiknes ar vietējām profesionālajām apvienībām, pašvaldībām un galvenajiem dalībniekiem ([22]). Daļa ES finansējuma būtu jānovirza tieši izglītībai/apmācībai digitālo prasmju pilnveides jomā un jauniešu e-kompetenču attīstīšanai ar mērķi turpināt IT un MI studijas, lai viņiem nākotnē nodrošinātu darbu.

4.4. Tiek uzskatīts, ka *e-pārvaldība* samazina birokrātiju un administratīvo procedūru slogu, tādējādi nodrošinot sabiedrisko pakalpojumu efektīvu un netraucētu sniegšanu. Turklāt tā var būt demokratizācijas un aktīvas pilsoņu līdzdalības palielināšanas instruments. E-pārvaldības uzlabošana ir viena no ES dalībvalstu prioritātēm, kā arī viens no *DESI* indeksa pīlāriem. Kustība šajā virzienā notiek arī Vidusjūras dienvidu reģionā. Maroka ir panākusi ievērojamu progresu ar savu valsts e-pārvaldes iniciatīvu ([23]). Ēģipte 2019. gadā cita starpā ieviesa e-maksājumu sistēmu nodokļu iekasēšanai un rēķinu apmaksai. Jordānijas Digitālās ekonomikas ministrija 2020. gada janvārī savu informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) infrastruktūru pārmigrēja uz mākoni, lai paplašinātu iedzīvotājiem sniegtos pakalpojumus ([24]).

4.5. *E-veselība* ir izmaksu ziņā efektīvs veids, kā iegūt un sniegt nepieciešamo atbalstu. E-veselības risinājumiem bija būtiska nozīme cīņā pret Covid-19. Šajos risinājumos izmanto telemedicīnu un mobilās veselības lietotnes. Pēdējos divos gados lielo datu analītika epidemioloģiskās uzraudzības vajadzībām ir izrādījusies noderīga cīņā pret pandēmiju. Piemēram, Tunisijā ārstu grupa izveidoja tiešsaistes konsultāciju digitālo platformu *Tobba.tn* ([25]).

4.6. *Digitālie banku pakalpojumi* ir efektīvs instruments, ar ko finansiālo integrāciju padarīt par realitāti, un mobilie banku pakalpojumi jau agrāk ir pierādījuši savu nozīmīgumu. Finanšu tehnoloģiju risinājumi var veicināt digitālo pārveidi un uzlabot finansiālo integrāciju. Šie pakalpojumi gūst virsroku, un to mērķis ir pilnībā izskaust čeku un skaidras naudas darījumu izmantošanu, un tas varētu izraisīt vecāka gadagājuma cilvēku atstumtību, kuriem, iespējams, nav vajadzīgo digitālo prasmju.

4.7. *E-tiesiskums* atvieglo piekļuvi juridiskajiem pakalpojumiem un samazina tiesas sēžu, dokumentu iesniegšanas u. c. izmaksas, kā arī laiku, kas vajadzīgs, lai piekļūtu šādiem pakalpojumiem.

([20]) *Sidło, K., Digital Transformation in the Southern Neighbourhood* (Digitālā pārkārtošanās dienvidu kaimiņvalstīs), *EuroMeSCo Euromed Survey,* 2021.

([21]) *El Kadi, T.H., Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region* (Nevienmērīga ietekme: Covid-19 un digitālā plaisa Eiropas un Vidusjūras reģionā), *IEMed Mediterranean Yearbook,* 2020.

([22]) Piemēram, šajā projektā ierosināts, ka platformas īpašniekam vajadzētu būt Eiropas Savienībai, pašvaldībām, universitātēm, uzņēmumiem vai izglītības ministrijām Turcijā, Marokā, Ēģiptē un Alžīrijā: *Akpınar P., van Heukelingen, N., Babüroğlu O.N.* un *Durukan, F.R., A new formula for collaboration: Turkey, the EU & North Africa* (Jauna sadarbības formula: Turcija, ES un Ziemeļāfrika), 2022.

([23]) *Digital Government Review of Morocco* (Marokas digitālās pārvaldības apskats), ESAO, 2018.

([24]) *El Kadi, T.H., Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region* (Nevienmērīga ietekme: Covid-19 un digitālā plaisa Eiropas un Vidusjūras reģionā), *IEMed Mediterranean Yearbook,* 2020.

([25]) *El Kadi, T.H., Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region* (Nevienmērīga ietekme: Covid-19 un digitālā plaisa Eiropas un Vidusjūras reģionā), *IEMed Mediterranean Yearbook,* 2020.

4.8. Ņemot vērā globālās sasilšanas, pārtikas piegādes ķēžu samazināšanās un augstāku pārtikas cenu pašreizējo ietekmi, lauksaimniecības nozare var kļūt konkurētspējīgāka un efektīvāka, izmantojot precīzo lauksaimniecību un lielo datu un blokķēdes tehnoloģijas. Tās var nodrošināt augstu ūdens apsaimniekošanas un augsnes barības vielu pārvaldības efektivitāti un slimību kontroli ar uzlabotu temperatūras uzraudzību un mazāku vajadzību pēc darbaspēka ([26]) un tādējādi kļūt par klimata problēmu mazināšanas rīku.

4.9. Interneta izmantošanas modeļi Vidusjūras reģiona valstīs atšķiras. Vidusjūras reģiona dienvidu valstīs dominē interneta izmantošana mobilajos tālruņos un piekļuvei sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem. Tomēr atšķirībā no Vidusjūras reģiona ziemeļu valstīm iepirkšanās tiešsaistē nav ļoti izplatīta. To zināmā mērā varētu skaidrot ar finansiālo atstumtību un to, ka dienvidos tikai nelielai daļai iedzīvotāju ir bankas konts ([27]).

5. **Digitalizācijas šķēršļi**

5.1. Viens no galvenajiem digitalizācijas šķēršļiem ir digitālā plaisa, kas pastāv ne tikai starp valstīm, it īpaši Vidusjūras reģiona valstīm (ir konstatētas būtiskas 2021. gada tīkla sagatavotības indeksa (*NRI*) atšķirības ([28])). Valstu līmenī dažādām iedzīvotāju grupām nav vienādu iespēju piekļūt tehnoloģiskajiem rīkiem. Pastāv plaisa starp vīriešiem un sievietēm, lauku un pilsētu teritorijām, jauniešiem un vecāka gadagājuma cilvēkiem. No uzņēmējdarbības perspektīvas pastāv digitālā plaisa, kuras pamatā ir darbības apjoms un nozare, un mazāki uzņēmumi – atšķirībā no lielākiem uzņēmumiem – saskaras ar pārmērīgām izmaksām ne tikai materiālu ziņā, bet lielākoties arī tādēļ, ka jāuzlabo darba ņēmēju prasmes. Digitālās atstumtības avots var būt citi sociālekonomiskie faktori, piemēram, ienākumi un izglītības līmenis.

5.2. Lielākajā daļā dienvidu kaimiņreģiona valstu ir būtiskas mobilā interneta pārklājuma nepilnības. Šī problēma galvenokārt rodas ģeogrāfiski lielās valstīs, piemēram, Alžīrijā un Lībijā, kā arī – mazākā mērā – Ēģiptē. Ieguldījumiem digitālajā infrastruktūrā un pastāvīgu ātrdarbīgu interneta savienojumu izveidei ir izšķiroša nozīme lauku apvidos, kur digitalizācija var būt potenciāla iekļaujošas izaugsmes svira ([29]).

5.3. Kā vēl viens šķērslis digitalizācijai bieži tiek minēts digitālais analfabētisms, kas vairāk vērojams starp cilvēkiem ar zemāku izglītības līmeni. Tādēļ ir vajadzīgas reformas izglītības un profesionālās apmācības programmās, lai tajās iekļautu nākotnes darba tirgum būtiskas digitālās prasmes. Digitalizācija tiek uzskatīta arī par darbinieku prasmju pilnveides nepieciešamības elementu.

5.4. Dzimums ir vēl viens faktors, kas ietekmē digitālo pratību, – vīriešiem kopumā ir labāka piekļuve digitālajiem rīkiem un attiecīgi labākas digitālās prasmes. Tunisijā internetu izmanto 72,5 % vīriešu, savukārt sieviešu vidū šis rādītājs ir 61,1 %. Dažas valstis jau ir novērsušas šo plaisu. Piemēram, Slovēnijā šī atšķirība ir mazāka par 2 procentpunktiem, proti, internetu izmanto 87,2 % vīriešu un 86 % sieviešu. Savukārt Turcijā interneta pieejamības ziņā ir lielāka dzimumu nevienlīdzība, un tā ir 11,2 procentpunkti (*ITU World Telecommunication/ICT Indicators*). ES dalībvalstis ir apņēmušās līdz 2030. gadam novērst dzimumu nevienlīdzību digitālo prasmju jomā, izstrādājot politiku, kas mudinātu meitenes izvēlēties IKT priekšmetus un uzraudzītu progresu, izmantojot rezultātu pārskatu "Sievietes digitālajā vidē" (*Women in Digital* (*WiD*)).

6. **Ar digitalizāciju saistītie riski**

6.1. Augošās bažas par to, ka valdības, uzņēmumi un iedzīvotāji pakāpeniski zaudē kontroli pār saviem datiem, aktualizē digitālās suverenitātes jautājumu. Tas ietekmē arī valstu inovācijas spējas un spēju izstrādāt tiesību aktus digitālā vidē. ([30]) Šīs bažas ir pamatotas, jo Eiropa un Vidusjūras reģions atpaliek ieguldījumos mākslīgajā intelektā, kamēr ārvalstu sociālo mediju milžu klātbūtne gūst arvien lielāku ietekmi.

([26]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Enerģētikas un digitālā pārkārtošana lauku apvidos" (pašiniciatīvas atzinums) (OV C 486, 21.12.2022., 59. lpp.).

([27]) *El Kadi, T.H., Uneven Disruption: Covid-19 and the digital divide in the Euro-Mediterranean Region* (Nevienmērīga ietekme: Covid-19 un digitālā plaisa Eiropas un Vidusjūras reģionā), *IEMed Mediterranean Yearbook*, 2020.

([28]) https://networkreadinessindex.org/nri-2021-edition-press-release/

([29]) *Smart Cities and Inclusive Growth* (Viedas pilsētas un iekļaujoša izaugsme), ESAO, 2020.

([30]) Eiropas Parlamenta Pētniecības dienesta brīfings par tematu "Eiropas digitālā suverenitāte" (PE 651.992, 2020. gada jūlijs).

6.2. Dažas Vidusjūras reģiona valstis nevēlas uzsākt strauju digitālo pārkārtošanos. Politiskās gribas trūkums ir saistīts ar bailēm zaudēt kontroli pār iedzīvotājiem, kas noved pie filtrēšanas un cenzūras. Savukārt digitālie rīki pilsoniskās sabiedrības organizācijām var pavērt iespēju tikt uzklausītām un veicināt demokrātiju. Piemērs svarīgajai lomai, ko pilsoniskās sabiedrības organizācijas var uzņemties sabiedrības pārkārtošanā miermīlīgā veidā, ir Tunisijas Nacionālā dialoga kvartets, 2015. gada Nobela Miera prēmijas laureāts.

6.3. Tā kā digitalizācija paver ceļu sociālajai un ekonomiskajai attīstībai, neatkarīgai iestādei būtu jāievieš atbilstošs digitālā regulējuma satvars, kas veicinātu digitālo tiesību principus, piemēram, interneta neitralitāti.

6.4. Strauja digitalizācija palielina kiberdraudu risku. Iestādēm ir ļoti būtiska nozīme, lai izveidotu labi izstrādātu tiesisko regulējumu lietotāju aizsardzībai. Patlaban tiesību aktus kiberdrošības jomā ir pieņēmusi Maroka, Tunisija, Alžīrija un Ēģipte. Tomēr šiem tiesību aktiem trūkst datu aizsardzības komponentu ([31]). Ir svarīgi aizsargāt cilvēku sensitīvos personas datus, piemēram, datus, kas attiecas uz veselību u. c.

6.5. Datu aizsardzība kļūst par vienu no svarīgākajām digitālās pārkārtošanās jomām. Viena no prioritātēm politikas veidotāju darba kārtībā ir jautājums par īpašumtiesībām un milzīgā datu apjoma aizsardzību. Šis jautājums ir noteikts par prioritāru, reaģējot uz lielo datu analīzes straujo attīstību un to, ka sociālo mediju platformas iegūst nepieredzēti lielu varu un ietekmi. Tiek apgalvots, ka tiesiskais regulējums dienvidu kaimiņreģiona valstīs joprojām nav pietiekami attīstīts un ka tiesību akti, kas attiecas uz jaunajām tehnoloģijām, netiek pieņemti pietiekami ātri ([32]). Dažas valstis pat pauž politiskās gribas trūkumu risināt šo jautājumu. Šis jautājums ir īpaši būtisks saistībā ar sensitīviem datiem, piemēram, veselības lietotņu un platformu gadījumā. Īpaši skeptiska attieksme ir jūtama dienvidu valstīs, kur, iespējams, vēl nav pieņemti tiesību akti saistībā ar VDAR un līdzīgi privātuma aizsardzības pasākumi. Eiropā Digitālo pakalpojumu akta (DPA) un Digitālo tirgu akta (DTA) mērķis ir izveidot drošāku digitālo telpu lietotājiem, vienlaikus veicinot inovāciju un konkurētspēju.

6.6. Vēl viens digitalizācijas trūkums ir digitālais pirātisms. Digitalizētus darbus, uz kuriem attiecas intelektuālā īpašuma tiesības (IĪT), ir ļoti viegli un lēti kopēt un izplatīt plašā mērogā. Radošie uzņēmumi no šā fenomena cietīs vairāk, un, ja netiks pieņemti efektīvi tiesību akti, mākslinieku un radošo nozaru darba ņēmēju darījumdarbības modeļi nebūs ilgtspējīgi.

6.7. Digitalizācija var izraisīt pilsoņu tiesību ierobežošanu. Dažās valstīs digitālās tiesības ir apdraudētas no iestāžu puses, jo digitalizācija tiek uzskatīta par uzraudzības instrumentu. Piemēram, lai pandēmijas laikā uzraudzītu vīrusa izplatību, tika izmantotas atrašanās vietas noteikšanas lietotnes, radot bažas par cilvēktiesību ievērošanu ([33]). Ikvienas digitālās darbības iespējamā izsekošana nopietni apdraud demokrātiju, un to var izmantot kā apspiešanas līdzekli. 2021. gada ziņojumā "Brīvība tīklā" ("*Freedom of Net report*") Francija ierindota pirmajā vietā ar 78 no 100 punktiem, Itālijai piešķirti 76 punkti, Tunisijai – 63, Marokai – 53, Libānai – 51, Jordānijai – 47, Turcijai – 34 un Ēģiptei – 26 punkti ([34]).

6.8. Pastāvošā digitālā plaisa var radīt lielāku nevienlīdzību un atšķirības Vidusjūras reģionā. Dažās valstīs trūkst digitālās infrastruktūras (pārklājums vai piekļuve fiksētiem platjoslas pakalpojumiem) vai dažas attālas un lauku teritorijas ir palikušas bez pārklājuma vai 4G/5G tīkla. Vēl viens šādu atšķirību iemesls ir iedzīvotāju digitālo prasmju trūkums un digitālais analfabētisms. Īpaši zems digitālo prasmju līmenis ir biežāk vērojams dienvidu valstīs, it īpaši sieviešu un vecāka gadagājuma iedzīvotāju vidū ([35]).

([31]) *Langendorf, M., "Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls"* (Digitālās programmas Eiropai piemērošana Vidusjūras reģiona partnervalstīs: iespējas un trūkumi), *IEMed. Mediterranean Yearbook,* 2021.

([32]) *Sidło, K., Digital Transformation in the Southern Neighbourhood* (Digitālā pārkārtošanās dienvidu kaimiņvalstīs), *EuroMeSCo Euromed Survey,* 2021.

([33]) *Langendorf, M., "Applying Europe's Digital Agenda in Mediterranean Partner Countries: Opportunities and Pitfalls"* (Digitālās programmas Eiropai piemērošana Vidusjūras reģiona partnervalstīs: iespējas un trūkumi), *IEMed. Mediterranean Yearbook,* 2021.

([34]) https://freedomhouse.org/policy-recommendations/internet-freedom

([35]) *Sidło, K., Digital Transformation in the Southern Neighbourhood* (Digitālā pārkārtošanās dienvidu kaimiņvalstīs), *EuroMeSCo Euromed Survey,* 2021.

6.9. Tehnoloģiju gigantu veidošanās ir šķērslis godīgai konkurencei digitālajos tirgos. Izvairīšanās no nodokļu maksāšanas rada tirgos negodīgus konkurences apstākļus vietējiem jaunajiem MVU, kuri visbiežāk nespēj izdzīvot. Šāda situācija izraisa arī digitālās jomas intelektuālā darbaspēka emigrāciju. Vēl viens risks, kas saistīts ar tehnoloģiju gigantiem, ir to spēja absorbēt jaunos dalībniekus, radot monopolus un nepieļaujot digitālu centru veidošanos Eiropā un Vidusjūras reģionā. Tas var būt saistīts ar tiesiskā regulējuma trūkumu un pat nodokļu likumdošanas nepilnībām, ko izmanto daudznacionāli uzņēmumi, negatīvi ietekmējot godīgu konkurenci.

6.10. Tas, ka dažās Vidusjūras reģiona valstīs netiek nopietni īstenotas ANO cilvēktiesību konvencijas un SDO konvencijas, ir šķērslis neatkarīgu pilsoniskās sabiedrības organizāciju – tostarp NVO, neatkarīgu arodbiedrību un darba devēju apvienību – izveidei un tādējādi apdraud ilgtspējīgu digitālo pārkārtošanos. Tāpēc EESK viennozīmīgi uzsver, ka visās Vidusjūras reģiona valstīs ir vērienīgi jāīsteno ANO cilvēktiesību konvencijas un SDO konvencijas, lai digitālā pārkārtošanās patiešām varētu veicināt sekmīgu ekoloģisko, ekonomisko un sociālo attīstību.

6.11. Arī karš Ukrainā rada nopietnu apdraudējumu reģiona valstīm un var būt saistīts ar augstāku kiberuzbrukumu risku.

Briselē, 2022. gada 14. decembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG